

Rozdział 3.
Wartości istotne dla funkcjonowania
Unii Europejskiej w świetle
wyników badań prowadzonych
w projekcie GANESA

3.1. Zagadnienia wprowadzające

Wartości w Unii Europejskiej to temat o szczególnej doniosłości, który naszym zdaniem powinien stanowić podstawowy punkt odniesienia do interpretacji odpowiedzi udzielonych na pozostałe pytania sformułowane w ankiecie GANESA a dotyczące integracji europejskiej.

Katalog wartości, na których opiera się Unia Europejska jako wspólnota, został zawarty w prawie pierwotnym UE i jest powszechnie utożsamiany z prawami człowieka¹. Warto w tym miejscu podkreślić, że katalog ten wprowadzono stosunkowo niedawno jako wynik swoistej ewolucji. Początkowo Wspólnoty Europejskie były nakierowane na osiągnięcie integracji w zakresie gospodarczym, rozwijając swobody wspólnego rynku². Niedostrzeganie potrzeby tworzenia gwarancji poszanowania praw człowieka wynikało również z faktu, że wszystkie państwa członkowskie są jednocześnie sygnatariuszami Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (EKPCz) z 1950 r., a ponadto krajowe konstytucje zawierają stosowne regulacje w sprawie katalogu praw i obowiązków obywatelskich. Dopiero wprowadzenie zasady bezpośredniego skutku oraz zasady pierwszeństwa prawa europejskiego spowodowało uzasadnione obawy o skuteczną ochronę praw podstawowych³. Zwieńczeniem długotrwałych reform było opracowanie Karty praw podstawowych i jej wejście w życie wraz z traktatem lizbońskim, wprowadzającym katalog wartości, na których opiera się Unia.

Katalog wartości został sformułowany w art. 2 Traktatu o Unii Europejskiej, w którym wymienione zostały takie podstawowe kategorie jak „poszanowanie godności osoby ludzkiej, wolności, demokracji, równości, państwa prawnego, jak również poszanowania praw człowieka, w tym praw osób należących do mniejszości”. Należy podkreślić, że autorzy ankiety GANESA, for-

¹ O. Śniadach, *Unia jako wspólnota prawa*, w: *Zasady ogólne prawa wspólnotowego*, red. C. Mik, Toruń 2007, s. 231 i n.

² A. Sołtys, *Wartości Unii Europejskiej (w:) System Prawa Unii Europejskiej*. Tom I. *Podstawy i źródła prawa UE*, red. S. Biernat, Warszawa 2020, s. 106 i n.

³ W tej kwestii czołową rolę odegrały krajowe trybunały konstytucyjne, które w latach 70-tych wydały orzeczenia umożliwiające im przegląd prawa europejskiego pod względem zgodności z prawem konstytucyjnym, szerzej na ten temat zob. E. Krzysztofik, *Charakter prawa unijnego w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości i sądów konstytucyjnych państw członkowskich*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2014, Tom XXIV, numer 2, s. 7 i n. Należy zaznaczyć, że w kolejnych latach Trybunał Sprawiedliwości potwierdził w swoim orzecznictwie konieczność ochrony praw podstawowych, wywodząc je z ogólnych zasad prawa wspólnotowego jednakże nawiązując do wspólnych tradycji konstytucyjnych państw członkowskich.

mułując pytanie 22 i prosząc respondentów o wskazanie wartości w Unii Europejskiej, podali przykładowy zestaw, który jednak tylko w niewielkim stopniu pokrywa się z katalogiem zawartym w art. 2 TUE.

Zasadniczą przesłanką sformułowania autorskiego katalogu wartości UE jest przyjęcie założenia, że biorący udział w projekcie GANESA (bardzo) młodzi ludzie nie muszą znać zawiłych tajników interpretacji tekstów prawnych i w związku z tym będą się kierować powszechnym rozumieniem słowa wartość, utożsamianym najczęściej z aspiracjami i potrzebami. W literaturze przedmiotu takiemu rozumieniu odpowiada definicja wartości jako „jakieś ważne dobra (...) bardziej od innych warte tego, by je w życiu osiągnąć”⁴. Ponadto należy mieć na względzie, że uruchomienie wobec Polski mechanizmu warunkowości w kontekście przestrzegania praworządności jako podstawowej wartości unijnej sprawiło, że omawiane zagadnienie zostało w najwyższym stopniu upolitycznione, zaś prowadzona debata publiczna niekoniecznie odwołuje się do racjonalnych argumentów⁵. W związku z tym istnieje określone prawdopodobieństwo, że wprowadzenie do katalogu wyłącznie wartości wymienionych w traktatach będzie kojarzone z upolitycznioną debatą publiczną.

W pytaniu 22 została zawarta możliwość wyboru cenionych przez respondenta wartości w Unii Europejskiej, wśród których można było wskazać na jedną, kilka lub wszystkie z podanych wartości, takich jak: wolność, pluralizm, demokracja, swoboda przemieszczania się między państwami, wspólna polityka zagraniczna, wspólny zakup szczepionek COVID, możliwość podjęcia pracy w każdym kraju unijnym, program Erasmus, brak dodatkowych opłat za korzystanie z roamingu. Jak łatwo zauważyć, zaproponowany w ankiecie zestaw wartości da się sklasyfikować zależnie od stopnia ogólności. Jako trzy pierwsze podane zostały wartości o charakterze abstrakcyjnym, czyli wolność, pluralizm i demokracja, przy czym dodatkowo należy do nich zaliczyć występującą w dalszej kolejności wspólną politykę zagraniczną. Natomiast pozostałe wartości wymienione w katalogu mają charakter konkretny i do nich w literaturze zalicza się tzw. wartości życia codziennego oraz szczegółowe elementy każdej z wymienionych dziedzin życia⁶. Należą do nich z pewnością wymienione w ankiecie: swoboda przemieszczania się między państwami, wspólny za-

⁴ L. Dyczewski, *Kultura polska w procesie przemian*, Lublin 1995, s. 104.

⁵ M. Taborowski, *Mechanizmy ochrony praworządności państw członkowskich w prawie Unii Europejskiej. Studium przebudzenia systemu ponadnarodowego*, Warszawa 2019, s. 8 i n.; J. H. Amberg, *Praworządność w Unii Europejskiej – garść refleksji ze szwedzkiej perspektywy*, „Krytyka Prawa”, tom 13, nr 1/2021, s. 179–190.

⁶ D. Dobrowolska, *Wartość pracy dla jednostki w środowisku przemysłowym*, Wrocław 1984, s. 55.

kup szczepionek COVID, możliwość podjęcia pracy w każdym kraju unijnym, program Erasmus oraz brak dodatkowych opłat za korzystanie z roamingu.

Katalog wartości zaproponowanych w ankiecie GANESA należy odnieść do (bardzo) młodego wieku respondentów. Chodzi o to, że definicja wartości jest często konstruowana wokół potrzeb, dążeń i pragnień człowieka. Jedną z definicji zaproponowanych w literaturze przedmiotu określa wartość jako „wszystko, co uchodzi za ważne i cenne dla jednostki i społeczeństwa oraz jest godne pożądanego, co łączy się z pozytywnymi przeżyciami i stanowi jednocześnie cel dążeń ludzkich”⁷. Na uwagę zwraca zawarta w definicji orientacja ku przyszłości oraz element niepewności, co do osiągalności wartości, podczas gdy ankietowani to w przeważającej większości (bardzo) młodzi ludzie, dla których wymienione w ankiecie wartości są trwałym elementem otaczającej ich rzeczywistości. Przystąpienie Polski do struktur unijnych przypada bowiem na okres ich urodzin lub wczesnego dzieciństwa. Tym bardziej respondenci nie mogą pamiętać czasów PRL-u, kiedy wolność, demokracja i pluralizm miały charakter nieosiągalny, a wręcz nierealny, uchodząc za wartość najwyższego rzędu⁸. Z drugiej jednak strony o tym, jak ważne są otwarte granice i swobodny przepływ osób młodzi ludzie mają sposobność się przekonać śledząc chociażby aktualne wydarzenia kryzysu migracyjnego, zwłaszcza na granicy Polski z Białorusią oraz z Ukrainą.

Odpowiedzi udzielone na pytanie 22 ilustruje wykres nr 3.1. Największe uznanie zyskały tzw. wartości dnia codziennego, czyli „swoboda przemieszczania” (89% odpowiedzi) oraz „możliwość podjęcia pracy w każdym kraju unijnym” (81% odpowiedzi). Nie oznacza to, że studenci i uczniowie nie doceniają znaczenia wartości abstrakcyjnych, ponieważ „wolność” została wskazana przez 64%, zaś „demokracja” przez 59% uczniów i studentów. Wysokie poparcie uzyskały ponadto takie wartości, jak „program Erasmus” (62% odpowiedzi) oraz „brak dodatkowych opłat za korzystanie z roamingu” (62% odpowiedzi). Stosunkowo najmniej głosów uzyskały w kolejności „wspólna polityka zagraniczna” (31% odpowiedzi), pluralizm (31% odpowiedzi) oraz wspólny zakup szczepionek COVID, jednak należy podkreślić, że nie jest to procent znikomy. Co godne podkreślenia, chociaż każda z zaproponowanych wartości znalazła spore grono zwolenników, to wszystkie wartości jednocześnie wybrało 26 respondentów (4% odpowiedzi).

⁷ M. Łobocki, *Pedagogika wobec wartości*, w: *Kontestacje pedagogiczne*, red. B. Śliwerski, Kraków 1993, s. 125.

⁸ Na ten temat zob. R. H. Cummings, *Cold War Radio: The Dangerous History of American Broadcasting in Europe, 1950–1989*, Jefferson 2009; J. Hajdasz, *Szczekaczka, czyli Rozgłośnia Polska Radia Wolna Europa*, Media Rodzina 2006.

Wykres 3.1. Pyt. 22. Jeżeli cenisz którąś z poniższych wartości w Unii Europejskiej, zaznacz jedną lub więcej z poniższych opcji

Źródło: opracowane własne na podstawie badań GANESA

3.2. Swoboda przemieszczania się między państwami

Jednoznacznym zwycięzcą w zestawie podanych wartości jest swoboda przemieszczania się między państwami w Unii Europejskiej, na którą wskazało 89% wszystkich respondentów ankiety GANESA. Taki wynik tylko potwierdza rezultaty badań przeprowadzonych w 2021 r. wśród reprezentatywnej grupy wszystkich mieszkańców Unii Europejskiej, z których wynika, że możliwość podróżowania, studiowania i pracy w dowolnym miejscu UE stanowi prawo, które obywatele UE cenią sobie najbardziej⁹.

Zasada swobodnego przemieszczania się jest swoistym kamieniem węgielnym integracji europejskiej i stanowi bezprecedensowe wzbogacenie wolności osobistych obywateli i społeczeństw, niespotykane na innych kontynentach. Warto w tym miejscu przypomnieć, że w początkowych fazach integracji prawo to oznaczało wyłącznie swobodny przepływ pracowników oraz przedsiębiorców, by w ten sposób wzmocnić i rozwijać integrację gospodarczą. Dopiero Traktat z Maastricht z 1992 r. wprowadził kategorię obywatelstwa UE, przysługującego automatycznie wszystkim obywatelom państw członkowskich, która stanowi

⁹ Raport: Bruksela nie ochroniła swobody przemieszczania się w czasie pandemii, zob. <https://www.dw.com/pl/raport-bruksela-nie-ochroni%C5%82a-swobody-przemieszczania-si%C4%99-w-czasie-pandemii/a-62119256> [dostęp 20.06.2022 r.].

podstawę prawną do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terenie Unii¹⁰. Stąd w literaturze przedmiotu mówi się o ewolucji od obywatelstwa rynkowego do obywatelstwa społecznego, co stanowi istotę uprawnień jednostki.

Należy z całą mocą podkreślić, że przystąpienie określonego kraju do Unii Europejskiej nie oznacza automatycznej swobody przemieszczania się na terenie UE. Pierwotnie układy z Schengen zostały podpisane poza strukturą instytucjonalną Unii między pięcioma państwami Europy Zachodniej jeszcze przed upadkiem muru berlińskiego (1985 r.)¹¹ i dopiero na mocy postanowień Traktatu Amsterdamskiego „acqius Schengen” zostały włączone do porządku prawnego Unii Europejskiej. Polska przystąpiła do tego układu obok ośmiu innych państw w 2007 r.¹², natomiast do dziś warunków Schengen nie spełniły takie państwa członkowskie, jak Bułgaria, Rumunia czy Chorwacja.

Docenienie wartości swobodnego przemieszczania się między państwami należy zinterpretować w kontekście odpowiedzi udzielonych na pyt. 20 ankiety GANESA (W jakich krajach byłeś/ byłeś w ciągu ostatnich pięciu lat?), co prezentuje wykres nr 3.2. Młodzi respondenci w przeważającej większości wykazali bogate doświadczenia w podróżowaniu i przekraczaniu granic państwowych w Europie.

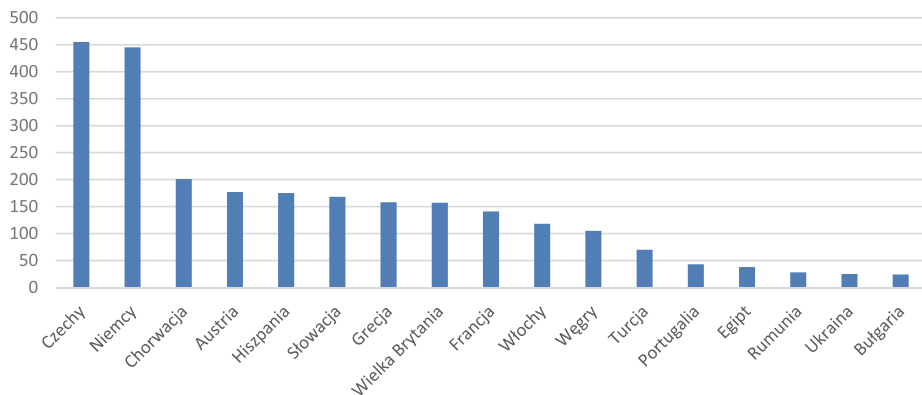
Niekwestionowanym zwycięzcą pytania 20 są podróże do krajów sąsiednich, czyli Czech (455 wskazań na 646 respondentów biorących udział w ankiecie) oraz Niemiec (odpowiednio 445 wskazań), zaś już na trzecim miejscu popularności plasuje się Chorwacja (odpowiednio 201 wskazań), która nie należy do strefy Schengen. Pomimo tego, że Chorwacja nie należy do Schengen nie trzeba mieć paszportu, żeby do niej wjechać więc to też jakieś ułatwienie. Istnieje prawdopodobieństwo, że wysoka ocena swobody przemieszczania się do krajów sąsiednich wynika z doświadczeń młodych ludzi w związku z podróżowaniem do

¹⁰ W sprawie szczegółowego uregulowania prawnego zob. Dyrektywa 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium Państw Członkowskich, zmieniająca rozporządzenie (EWG) nr 1612/68 i uchylająca dyrektywę 64/221/EWG, 68/360/EWG, 72/194/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG (Dz.U. L 158 z 30.04.2004, s. 77).

¹¹ Zob. Układ między Rządami Państw Unii Gospodarczej Beneluxu, Republiki Federalnej Niemiec oraz Republiki Francuskiej w sprawie stopniowego znoszenia kontroli na wspólnych granicach z dnia 14 czerwca 1985 r. oraz Konwencja Wykonawcza do układu z Schengen z dnia 14 czerwca 1985 roku między Rządami Państw Unii Gospodarczej Beneluxu, Republiki Federalnej Niemiec oraz Republiki Francuskiej w sprawie stopniowego znoszenia kontroli na wspólnych granicach z dnia 19 czerwca 1990 r.

¹² Zob. Ustawa z dnia 24 sierpnia 2007 r. o udziale Rzeczypospolitej Polskiej w Systemie Informacyjnym Schengen oraz Wizowym Systemie Informacyjnym, Dz.U.2021.0.1041.

Wykres 3.2. Pyt. 20. W jakich krajach byłeś/byłaś w ciągu ostatnich pięciu lat?

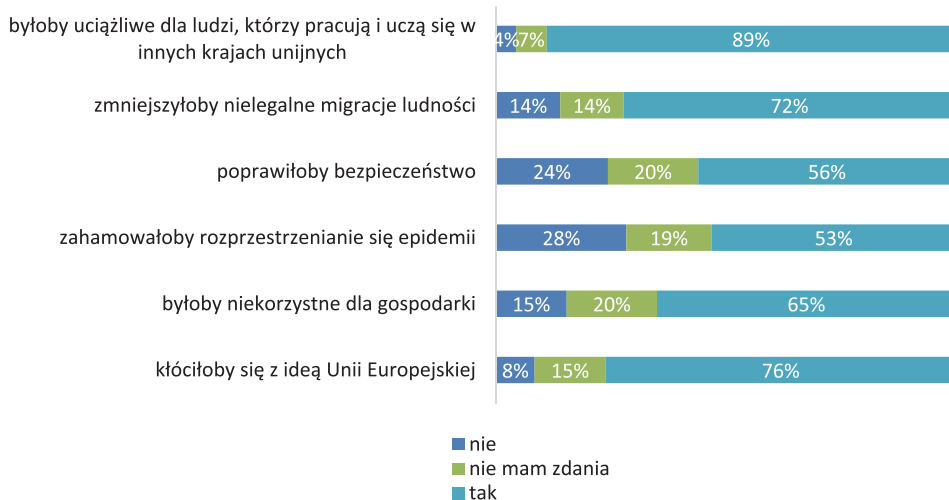
Źródło: opracowane własne na podstawie badań GANESA

innych państw i porównywaniem sytuacji na granicy. O ile przykładowo podróżowanie między państwami strefy Schengen, do których należą m.in. Polska, Czechy i Niemcy charakteryzuje brak kolejek w związku z nieprzeprowadzaniem odpraw w ruchu osobowym, to już na granicy z Chorwacją istnieje kontrola i towarzysząca jej infrastruktura utrudniająca swobodny przepływ osób. Dodatkowo należy pamiętać, że przykładowo przekroczenie granicy z Czechami i Niemcami jest możliwe w każdym miejscu, to w przypadku Chorwacji jedynie na przejściach granicznych. Ponadto, nie bez znaczenia dla wysokiej oceny wartości swobodnego przemieszczania się wśród młodych respondentów są aktualne wydarzenia polityczne i duży rozgłos medialny wokół m.in. kryzysu migracyjnego na Białorusi, któremu towarzyszy zjawisko uszczelniania granic, budowy murów czy zasieków, co z pewnością stanowi widok, który bardzo mocno oddziałuje na wyobraźnię i kształtuje oczekiwania młodych ludzi, co do tego, jak postrzegają wolność swobodnego przepływu osób między państwami.

Zasada swobodnego przemieszczania się jako wartość najwyższej ceniona wśród respondentów ankiety GANESA, powinna być dodatkowo skomentowana w kontekście pytania 19 zaprezentowanego na wykresie nr 3.3

W pytaniu 19 poproszono uczniów i studentów o ocenę wprowadzenia stałych kontroli granicznych w obrębie Unii Europejskiej, podając przy tym pięć możliwych wariantów odpowiedzi (klóciłoby się z ideą Unii Europejskiej; byłoby niekorzystne dla gospodarki; zahamowałoby rozprzestrzenianie się epidemii; poprawiłoby bezpieczeństwo; zmniejszyłoby nielegalne migracje ludności; byłoby uciążliwe dla ludzi, którzy pracują i uczą się w innych krajach unijnych). Zestawienie odpowiedzi udzielonych na pytania 19 i 22 jest logiczne i konieczne, ponieważ stałe kontrole graniczne są zaprzeczeniem wartości najwyższej cenionej wśród respondentów, jaką jest swoboda przemieszczania się między państwa-

Wykres 3.3. Pyt. 19. Wprowadzenie stałych kontroli granicznych w obrębie Unii Europejskiej

Źródło: opracowane własne na podstawie badań GANESA

mi. Zgodnie z oczekiwaniami, przeważająca większość respondentów GANESA negatywnie oceniła wprowadzenie stałych kontroli granicznych wskazując, że kłóciłoby się z ideą Unii Europejskiej (76% odpowiedzi), byłoby niekorzystne dla gospodarki (65% odpowiedzi), a nade wszystko byłoby uciążliwe dla ludzi, którzy pracują i uczą się w innych krajach unijnych (89% odpowiedzi).

Odpowiedzi udzielone na pytanie 19 mogłyby być odczytane jako pełne zrozumienie celów integracji europejskiej i konieczności otwarcia granic, by dążyć do likwidacji barier społecznych, kulturowych czy gospodarczych i umacniać więzi między państwami członkowskimi. Problem polega na tym, że wśród tak pojętych entuzjastów swobodnego przemieszczania większość respondentów jednocześnie negatywnie oceniła skutki uboczne otwarcia granic, wskazując, że stałe kontrole graniczne przysłużyłyby się zahamowaniu rozprzestrzeniania się epidemii (53% odpowiedzi), poprawiłyby bezpieczeństwo (56% odpowiedzi) oraz zmniejszyłyby nielegalne migracje ludności (72% odpowiedzi). Inaczej ujmując – ponad połowa ankietowanych osób, chociaż ceni sobie swobodę przemieszczania jako najwyższą wartość UE, to jednocześnie widzi poważne zagrożenia wynikające z istnienia otwartych granic i można by wnioskować, że jeśli chodzi o ochronę zdrowia i bezpieczeństwo, to większe zaufanie respondenci pokładają w możliwościach i skuteczności wysiłków podejmowanych w ramach pojedynczego państwa członkowskiego UE.

Zestawienie wyników płynących z odpowiedzi udzielonych na pytania 19 i 22 ankiety GANESA należy interpretować jako zadziwiający brak zrozumienia mechanizmów integracji europejskiej. Chodzi o to, że realizacja postanowień

układu Schengen zakłada konieczność istnienia wysokiego poziomu bezpieczeństwa na obszarze strefy, który nie byłby możliwy bez podjęcia wzmożonej i wielowymiarowej współpracy służb państw członkowskich, m.in. poprzez wspólne zarządzanie bazą danych Systemu Informacyjnego Schengen (SIS)¹³. Należy w tym miejscu podkreślić, że warunkiem przystąpienia do strefy Schengen jest pełne dostosowanie istniejących procedur, infrastruktury i rozwiązań prawnych do wymogów z dorobku prawnego Schengen. Przykładem wysokich wymogów i trudności z wdrożeniem procedur może być fakt, że do dzisiaj takie kraje jak Bułgaria, Rumunia czy Chorwacja nie zdołały przystąpić do strefy ze względu na obawy o korupcję oraz wątpliwości co do ich zdolności do zabezpieczenia własnych granic.

3.3. Możliwość podjęcia pracy w każdym kraju unijnym

Na drugim miejscu w zestawie cenionych wartości uplasowała się możliwość podjęcia pracy w każdym kraju unijnym, na którą wskazało 81% wszystkich respondentów. Jak już wcześniej wspomniano, w tym zakresie wyniki ankiety GANESA są pełnym potwierdzeniem wyników szeroko zakrojonych badań wśród mieszkańców Unii Europejskiej z 2021 r., z których wynika, że możliwość podróżowania, studiowania oraz pracy w dowolnym miejscu UE stanowi prawo, które obywatele UE cenią sobie najwyżej¹⁴.

Pomimo, że prawo do podjęcia pracy i prawo do swobodnego przemieszczania się na terenie UE łączą się ściśle ze sobą tworząc filar integracji europejskiej, to jednak należy dokonać wyraźnej ich dyferencjacji. Jak już była wyżej mowa, swoboda przemieszczania stanowi fundament unijnego obywatelstwa wprowadzonego traktatem z Maastricht w 1992 r., natomiast swobodny przepływ pracowników jest podstawą integracji gospodarczej i obok swobodnego przepływu towarów, kapitału i usług tworzy przesłankę prawidłowego funkcjonowania jednolitego rynku europejskiego. Zgodnie z art. 45 TFUE swoboda przepływu

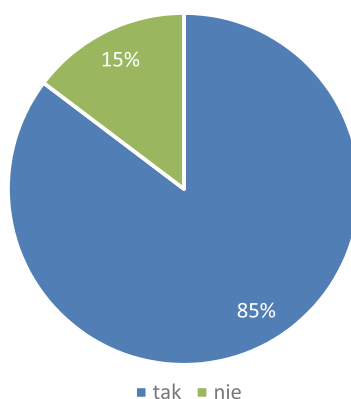
¹³ System Informacyjny Schengen (SIS) to wspólna, elektroniczna baza danych, zapewniająca zautomatyzowane procedury wyszukiwania informacji o osobach i przedmiotach, zob. <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2018/11/19/schengen-information-system-council-adopts-new-rules-to-strengthen-security-in-the-eu/>

¹⁴ Raport: Bruksela nie ochroniła swobody przemieszczania się w czasie pandemii, zob. <https://www.dw.com/pl/raport-bruksela-nie-ochroni%C5%82a-swobody-przemieszczania-si%C4%99-w-czasie-pandemii/a-62119256> [dostęp 20.06.2022 r.].

pracowników oznacza zniesienie wszelkiej dyskryminacji ze względu na przynależność państwową w zakresie zatrudnienia, wynagrodzenia i innych warunków pracy i zatrudnienia. Ponadto artykuł ten stanowi, że pracownik UE ma prawo do przyjęcia oferty zatrudnienia, do swobodnego przemieszczania się po terytorium państwa, do przebywania w nim w celu podjęcia pracy oraz do pozostawania w nim pod pewnymi warunkami po ustaniu zatrudnienia.

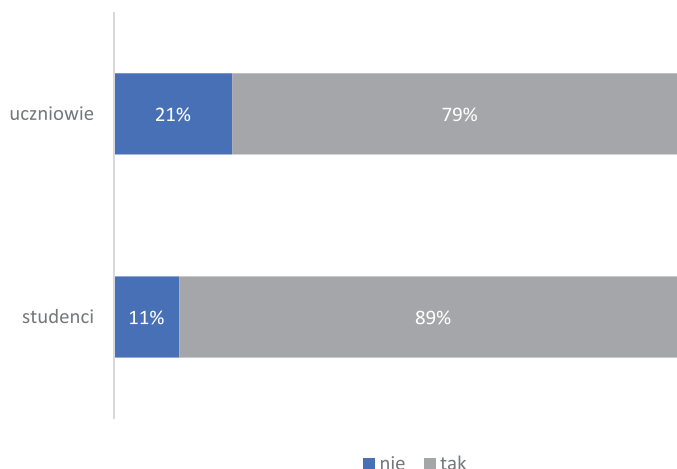
Wysoką ocenę wartości jaką stanowi możliwość podjęcia pracy w każdym kraju unijnym należy skomentować w kontekście innych pytań sformułowa-

Wykres 3.4. Pyt. 30. Czy widzisz potrzebę uczenia się innego języka obcego niż angielski?

Źródło: opracowane własne na podstawie badań GANESA

Wykres 3.5. Pyt. 30. Czy widzisz potrzebę uczenia się innego języka obcego niż angielski? – podział odpowiedzi ze względu na status respondentów

Źródło: opracowane własne na podstawie badań GANESA

nych w ankiecie GANESA. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na pytanie 30 ankiety (Czy widzisz potrzebę uczenia się innego języka obcego niż angielski?), na które 551 osób, czyli 85% respondentów, odpowiedziało w sposób twierdzący (wykres nr 3.4). Na tej podstawie można wnioskować, że o ile swoboda przemieszczania się i podróżowania może być skutecznie realizowana za pomocą języka angielskiego, to już podjęcie pracy wymaga z reguły znajomości języka kraju, w którym praca jest wykonywana. Powyższe potwierdza i wzmacnia odpowiedź na pytanie 30 uwzględniająca podział na uczniów i studentów (wykres nr 3.5). Otóż o ile wśród obu ww. grup potrzeba uczenia się innego języka obcego jest w większości dostrzegana, to jednak studenci, którzy stoją w obliczu niedalekiej perspektywy poszukiwania dobrze płatnej pracy, zdecydowanie bardziej zauważają taką potrzebę (odpowiednio 79% odpowiedzi twierdzących wśród uczniów oraz 89% wśród studentów).

Ponadto respondenci zostali poproszeni w pytaniu 31 o wskazanie preferencji innych języków obcych i wyniki jednoznacznie wskazują, że najwięcej głosów otrzymał język niemiecki (229 głosów), który powszechnie jest postrzegany jako swoista przepustka do niemieckiego rynku pracy, ale i również jest niezmiernie ceniony na rynku rodzimym¹⁵.

Niemcy to najsilniejsza gospodarka wśród krajów UE i respondenci postrzegają ten kraj bardziej przez pryzmat atrakcyjnego rynku pracy niż destynacji turystycznej, co wynika z analizy odpowiedzi otwartych udzielonych na pytanie 8 (Napisz swoje pierwsze 3 lub 4 skojarzenia z Niemcami). Wśród odpowiedzi przeważają głosy odnoszące się do niemieckiej gospodarki, produktów czy cech charakteru, które są cenione na rynku pracy (np. „samochody, porządek, szparagi, praca”, „porządek, zorganizowanie, przemysł” lub „pracowici, bogaty kraj, Polacy jadą do pracy”). Co szczególnie ważne podkreślenia, również wśród odpowiedzi *prima facie* nie związanych z gospodarką (np. „Angela Merkel, mur berliński, samochody”) najczęściej pojawiał się przynajmniej jeden element, który można chociażby *pośrednio* powiązać z rynkiem pracy.

Docenienie wartości swobodnego podejmowania pracy w dowolnym kraju UE należy również skomentować w odniesieniu do odpowiedzi udzielonych na pytanie 19 ankiety, w którym 89% respondentów oceniła wprowadzenie stałych kontroli granicznych w obrębie Unii Europejskiej jako uciążliwe dla ludzi, którzy pracują i uczą się w innych krajach unijnych. Jest duże prawdopodobieństwo, że szereg młodych respondentów odpowiadając na to pytanie miało w pamięci obrazy z marca 2020 r., kiedy to nastąpiło zamknięcie granic RP w związku z pandemią koronawirusa, co oznaczało konieczność stania

¹⁵ Znajomość języka niemieckiego na rynku pracy, <https://techno-senior.com/2022/02/22/znajomosc-jezyka-niemieckiego/> [data publikacji: 22.02.22, dostęp 22.05.2022 r.]

w korkach na granicy po kilkanaście godzin¹⁶. Skalę korzystania ze swobody podejmowania pracy w krajach UE obrazują dane Eurostatu w 2019 r., według których 3,3% obywateli UE w wieku produkcyjnym (20-64 lat) mieszkało w państwie UE innym niż kraj, którego są obywatelami. Ponadto zarejestrowano 1,5 mln pracowników transgranicznych i 4,6 mln pracowników delegowanych. Co istotne, w latach 2011-2019 mobilność osób o wysokich kwalifikacjach wzrosła o 4 punkty procentowe, co sprzyjało obiegowi wiedzy w UE¹⁷.

3.4. Wolność

Wolność to wartość ceniona na trzecim miejscu w rankingu ankiety GANESA, na którą wskazało 64% respondentów i która łączy się ściśle z dwoma poprzednimi, choć ma nieco inny zakres i wymiar. Pierwsze powszechnie spotykane rozumienie wolności kładzie nacisk na wymiar indywidualny wolności, przy czym istotne jest zarówno ujęcie pozytywne, jak i negatywne. W znaczeniu pozytywnym chodzi o wolność robienia tego, co się chce jako „pozytywną władzę lub zdolność robienia lub cieszenia się czymś, co jest tego warte” (T.H. Green)¹⁸. Tutaj wolność oznacza możliwość decydowania o swoim życiu, nawet w codziennych i zwykłych sytuacjach i w tym znaczeniu również swoboda przemieszczania się i podejmowania pracy w dowolnym miejscu UE stanowi istotny substrat wolności pozytywnej pojedynczego człowieka. Jednak z uwagi na konstrukcję swobody wspólnego rynku, w ramach której jest realizowana wolność

¹⁶ Przywrócenie kontroli granicznych było szczególnie dotkliwe dla regionów przygranicznych, o czym świadczy chociażby otwarty apel burmistrzów miast polskich i niemieckich oraz prezydentów euroregionów z polsko-niemieckiego pogranicza skierowany do władz centralnych i federalnych Polski i Niemiec przyjęty z okazji 30-tej rocznicy podpisania Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy podpisany w Bonn dnia 17 czerwca 1991 r. (Dz. U. 1992 r. nr 14, poz. 56). Sygnatariusze listu wyrazili w nim zaniepokojenie sytuacją zaistniałą na granicy w związku z wystąpieniem pandemii COVID oraz apel, by w przyszłości pomimo sytuacji kryzysowych władze centralne umożliwiły zachowanie ciągłości współpracy w zakresie ochrony zdrowia, zarządzania kryzysowego oraz komunikacji – dla dobra mieszkańców pogranicza. W tej sprawie zob. Dwujęzyczna wersja apelu dostępna pod adresem: https://www.kooperation-ohne-grenzen.de/wp-content/uploads/2021/08/CDR_Apel-PL_final.pdf [dostęp 12.05.2022].

¹⁷ *Noty tematyczne o Unii Europejskiej, Swobodny przepływ pracowników*, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/41/swobodny-przeplyw-pracownikow> [dostęp 21.05.2022 r.].

¹⁸ A. Simhony, T.H. Green: *the common good society*, „History of Political Thought” 1993 14(2), s. 235.

podejmowania pracy w każdym miejscu UE należy również uwzględnić koncepcję wolności indywidualnej negatywnej, co jest bliskie poglądom liberałów, dla których najważniejsza jest wolność określająca stosunek jednostki do innych ludzi. Friedrich von Hayek w powszechnie cytowanym dziele „Konstytucja wolności” określa wolność jako stan, „w którym człowiek nie podlega przymusowi ze strony arbitralnej woli innego lub innych”¹⁹. A zatem różnica między wolnością pozytywną a wolnością negatywną jest taka, że ta pierwsza kładzie nacisk na to, że człowiek jest sam sobie panem i sam kieruje swoim życiem, natomiast ta druga dąży do tego, by inni nie przeszkadzali człowiekowi czynić tego, co zechce²⁰. Śledząc rozwój historyczny i konsekwentne reformy Unii na rzecz likwidacji barier ograniczających wolności człowieka należy stwierdzić, że regulacje unijne pozwalają realizować wolność indywidualną w obu ujęciach.

Należy przyjąć założenie, że respondenci ankiety GANESA nie stawiają znaku równości pomiędzy wolnością a swobodą przemieszczania się i podejmowania pracy, bo w przeciwnym przypadku nie czuliby potrzeby dodatkowego zakreszenia odrębnej wartości, jaką jest wolność. Bez wątpienia szerszą perspektywę rozumienia kategorii „wolność” oferuje nam sięgnięcie do oficjalnego katalogu wartości UE zapisanego w art. 2 TUE. Wówczas wolność powinna być interpretowana w kontekście całości prawodawstwa UE, a zwłaszcza prawa pierwotnego, do którego zaliczamy nie tylko traktaty, ale również Kartę praw podstawowych²¹. KPP chroni fundamentalne wolności jednostki, takie jak prawo do głoszenia swoich poglądów, wolność wyznania, przekonań politycznych²². O dostrzeganiu znaczenia i wagi wartości praw podstawowych mogliśmy się przekonać, śledząc odpowiedzi tych respondentów ankiety GANESA, którzy w pytaniu nr 25 wskazali, że Parlament Europejski zajmuje się „Prawami człowieka” oraz „dbaniem o przestrzeganie prawa człowieka”. W związku z powyższym, skoro w oczach respondentów cenna jest wolność gwaranto-

¹⁹ F. von Hayek, *Konstytucja wolności*, Warszawa 2013, s. 55.

²⁰ I. Berlin, *Cztery eseje o wolności*, przeł. D. Grinberg, Warszawa 1994.

²¹ Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 07.06.2016, s. 2).

²² Szczegółowy katalog wolności został zagwarantowany w art. 6–19 Karty Praw podstawowych i należą do nich: prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego; prawo do poszanowania prywatności i życia rodzinnego; ochrona danych osobowych; prawo do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny; wolność myśli, sumienia i religii; wolność przepływu informacji i wyrażania opinii; wolność zgromadzania się i stowarzyszania się; wolność sztuki i badań naukowych; prawo do edukacji; wolność wyboru zawodu i prawo do zatrudniania się w każdym państwie UE; wolność prowadzenia działalności gospodarczej; prawo własności (w tym własności intelektualnej); prawo do azylu; ochrona na wypadek wydalenia i ekstradycji. Na ten temat zob. A. Szejna, A. Kosicki, *Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej i jej znaczenie dla Polski i Europy*, Warszawa 2008, s. 22 i n.

wana przez prawa podstawowe, to równie ważne jest zapewnienie skutecznej ochrony instytucjonalnej w ramach działalności organów UE, do których bez wątpienia należy Parlament Europejski.

Drugi powszechnie spotykany wymiar wolności ma charakter dużo szerszy i wiąże się ze sposobem funkcjonowania i zarządzania wspólnymi sprawami w społecznościach, w których cenione są takie wartości, jak niepodległość i suwerenność. Przypomnijmy, że uczestnicy ankiety GANESA z uwagi na swój (bardzo) młody wiek urodzili się w wolnym państwie, zaś totalitarny reżim PRL-u znają jedynie z relacji rodziców i lekcji historii. Jednocześnie wiadomo, że wartość wolności najlepiej docenia się wtedy, gdy jej brakuje. Ogólnie społeczeństwo polskie bardzo wysoko ceni wolność, ponieważ w swojej historii niejednokrotnie doświadczaliśmy niewoli – w czasie zaborów, II wojny światowej i tuż po niej. Świadczy o tym również szeroko zakrojona pomoc udzielana obywatelom Ukrainy przebywającym w Polsce w związku ze zbrojną napaścią Rosji na naszego wschodniego sąsiada²³.

3.5. Demokracja

Spółeczny wymiar wolności jest utożsamiany z kolejną wartością, którą cenią sobie respondenci ankiety GANESA, a mianowicie z demokracją. Dlatego nieprzypadkowo wolność uchodzi za podstawę demokracji, która może nie jest najdoskonalszym z możliwych ustrojów, ale od czasu, kiedy narodziła się w starożytnych Atenach nie wymyślono niczego lepszego. Demokracja jako wartość w UE została doceniona przez 59% respondentów ankiety GANESA i obok wolności oraz pluralizmu stanowi wartość w znaczeniu abstrakcyjnym, o czym była już wcześniej mowa.

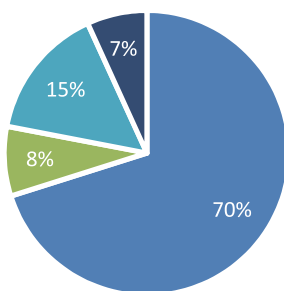
Docenianie demokracji w UE jako wartości wcale nie jest aż takie oczywiste, ponieważ Unia niejednokrotnie w przeszłości i również obecnie spotyka się z zarzutem braku demokracji, że w oddalonej od zwykłego człowieka Brukseli są podejmowane decyzje ponad jego głowami. Wobec braku wiedzy i świadomości na temat zasad funkcjonowania UE łatwo stać się ofiarą autorytarnych populistów wdzierających szaty obrońców demokracji walczących z niedemokratyczną Brukselą. A tymczasem w system unijny opiera się na demokracji, która jest

²³ Zob. m.in. Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, Dz.U. z 2022 r. poz. 583. Ustawa określa m.in. pomoc zapewnianą przez wojewodów, jednostki samorządu terytorialnego oraz inne podmioty obywatelom Ukrainy.

niezmiernie istotnym elementem sprawowania rządów w UE i komunikowania się z obywatelami nawet w najbardziej odległych miejscach naszego kontynentu.

Przed wszystkim to obywatele Unii Europejskiej bezpośrednio wybierają członków Parlamentu Europejskiego od 1979 r. Przypomnijmy, że respondenci ankiety GANESA wykazali się stosunkowo dobrą wiedzą w tym zakresie, ponieważ w pytaniu nr 1, w którym chcieliśmy się dowiedzieć w jaki sposób zostaje się deputowanym do Parlamentu Europejskiego, 70.1% studentów i uczniów wskazała prawidłową odpowiedź, że deputowanych wybiera się w wyborach powszechnych – każdy obywatel danego kraju UE może głosować na deputowanych z danego kraju. Tylko 15.1% ankietowanych wskazała, że to parlament danego kraju wybiera, kto będzie w Parlamencie Europejskim, zaś pozostałe dwie opcje (rząd danego kraju Unii Europejskiej desygnuje na to stanowisko; deputowanych wybiera się w wyborach powszechnych – można głosować także na kandydatów z zagranicy, gdy we własnym kraju nikt nie spełnia naszych oczekiwań) wskazała stosunkowo mała liczba respondentów, odpowiednio 6.8% oraz 7.8%²⁴ (wykres nr 3.6).

Wykres 3.6. Pyt. 1. W jaki sposób zostaje się deputowanym do Parlamentu Europejskiego?

- Deputowanych wybiera się w wyborach powszechnych – każdy obywatel danego kraju UE może głosować na deputowanych z danego kraju.
- Deputowanych wybiera się w wyborach powszechnych - można głosować także na kandydatów z zagranicy, gdy we własnym kraju nikt nie spełnia naszych oczekiwań.
- Parlament danego kraju wybiera, kto będzie w Parlamencie Europejskim.
- Rząd danego kraju Unii Europejskiej desygnuje na to stanowisko.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań GANESA

²⁴ Na temat demokracji w kontekście wyników ankiety GANESA zob. również M. Krakowska, A. Tracz-Molasy, E. Reinhard, *Scenariusz „Działaj lokalnie, zmieniaj globalnie, czyli o tym, co daje Ci demokracja”*, [w:] *Dialog w Unii Europejskiej – scenariusze zajęć dydaktycznych z zakresu komunikacji, mediacji, stereotypów i przeciwdziałania dezinformacji*, red. M. Miodek, Wrocław 2022, s. 57 i n.

Nie bez znaczenia jest szeroki zakres kompetencji, jakie posiada Parlament Europejski, ponieważ wraz z Radą pełni funkcje ustawodawczą i budżetową. Warto przypomnieć, że respondenci ankiety GANESA w pytaniu otwartym nr 25 ankiety („na zasadzie automatycznych skojarzeń (bez zaglądania do źródeł) napisz, czym zajmuje się Parlament Europejski”) w większości wskazali na funkcje prawodawczą Parlamentu, chociaż tylko nieliczni mieli świadomość, że jest to kompetencja współdzielona razem z Radą²⁵. Ponadto bardzo ważne jest to, kogo wybieramy do PE, ponieważ w wielu sprawach, takich jak imigracja, zarządzanie gospodarcze, transport czy ochrona środowiska współdecyduje Parlament Europejski wspólnie z Radą. Jak zauważyło szereg respondentów ankiety GANESA odpowiadających na pytanie nr 25, wskazało że Parlament posiada również istotne uprawnienia nadzorcze w stosunku do innych instytucji UE. Parlament mianuje przewodniczącego Komisji, Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich i prezesa Europejskiego Banku Centralnego i dzięki temu szefowie tych ważnych instytucji unijnych uzyskują poparcie demokratycznego organu, jakim jest PE. *Last but not least* Parlament może doprowadzić do uruchomienia procedury z art. 7 wobec państw członkowskich, które nie szanują demokracji i nie podtrzymują podstawowych wartości Unii Europejskiej. Przypomnijmy, że artykuł 7 został uruchomiony, po raz pierwszy w historii Unii Europejskiej, wobec Polski 20 grudnia 2017 roku, jednak nie doszło do wymierzenia kary, ponieważ procedura sankcyjna z artykułu siódmego przewiduje, że do nałożenia kar wymagana jest jednomyślność pozostałych krajów Unii²⁶. W konsekwencji Parlament i Rada wydały rozporządzenie powszechnie nazywane „pieniądze za praworządność”, na podstawie którego procedura sankcyjna jest skuteczna, gdy zgodę wyrazi większość 15 z 27 krajów Unii obejmujących 65 proc. ludności Unii²⁷. Należy podkreślić, że o ile art. 7 jest narzędziem do karania za poważne i stałe naruszenia wartości UE, to rozporządzenie „pieniądze za praworządność” stanowi głównie mechanizm ochrony budżetu.

Wzmocnieniu demokracji w Unii służą również mechanizmy, za pomocą których jednostki, grupy i organizacje mogą wpływać na prace Parlamentu Europejskiego. Jako przykład niech posłuży prawo obywateli do złożenia petycji

²⁵ Szczegółowe omówienie pytania nr 25 znajduje się w odrębnym podrozdziale niniejszego opracowania.

²⁶ A. Grzelak, *Główne problemy naruszenia zasady praworządności w Polsce podniesione przez Komisję Europejską*, w: *Wniosek Komisji Europejskiej w sprawie wszczęcia w stosunku do Polski procedury art. 7 TUE, ramy polityczno-prawne*, red. J. Barcz., A. Zawadzka-Łojek, Warszawa 2018, s. 57–73.

²⁷ Zob. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE, Euratom) 2020/2092 z dnia 16 grudnia 2020 r. w sprawie ogólnego systemu warunkowości służącego ochronie budżetu Unii, Dz.U.UE.L.2020.4331.1.

do Parlamentu Europejskiego²⁸. Jeden z respondentów odpowiadając na pytanie nr 25 o charakterze otwartym ankiety, czym zajmuje się Parlament Europejski napisał: „*Podejmuje decyzje dotyczących umów międzynarodowych, nadzoruje inne instytucje europejskie, rozpatruje petycje*”. Wprawdzie nie do końca można się zgodzić z pierwszą częścią wypowiedzi, gdyż polityka zagraniczna jest domeną organów międzyrządowych Unii, to jednak wyróżnienie w odpowiedzi prawa do petycji wskazuje na świadomość ankietowanego na temat instrumentów wzmacniających demokrację w UE.

Niestety żaden z respondentów odpowiadających na pytanie nr 25 nie napisał o pozostałych ważnych uprawnieniach jednostki umacniających procesy demokratyczne w UE, do których należą m.in. prawo dostępu do informacji na temat wybranych tematów lub możliwość powiadomienia PE o ważnych kwestiach za pośrednictwem Działu ds. Zapytań Obywatelskich. Nie bez znaczenia jest również opcja uczestnictwa w kampaniach listowych skierowanych do członków Parlamentu Europejskiego organizowanych przez grupy działające na rzecz praw obywatelskich (np. Liberties) lub po prostu opcja wysyłania indywidualnych e-maili do parlamentarzystów jako naszych przedstawicieli.

Sam fakt istnienia rozlicznych mechanizmów na rzecz wzmocnienia demokracji w UE nie oznacza, że Unia Europejska jest doskonałym przykładem demokracji i może mogłaby być lepsza, ale z pewnością demokratyczny system rządów UE zasługuje na uznanie oraz na to, aby korzystać z praw wyborczych i innych instrumentów zagwarantowanych w przepisach prawa.

3.6. Brak dodatkowych opłat za korzystanie z roamingu

Brak dodatkowych opłat za korzystanie z roamingu to piąta w kolejności ceniona przez respondentów wartość w UE, na którą wskazało 61% respondentów. Tak wysoka ocena omawianej wartości ma bezpośredni związek z (bardzo)

²⁸ Prawo petycji obywatela UE zostało uregulowane w art. 20 ust. 2 lit. d oraz art. 24 TFUE, natomiast w przypadku osób fizycznych niebędących obywatelami UE stosuje się art. 227 TFUE. Prawo złożenia petycji do PE odnosi się do sprawy, która bezpośrednio dotyczy jego lub innych osób oraz mieści się w zakresie działalności UE. Prawo do złożenia petycji przysługuje także stowarzyszeniom, przedsiębiorstwom i organizacjom, które posiadają siedzibę w jednym z państw członkowskich, zob. A. Pazura, A. Mazur, *Korzyści wynikające z faktu posiadania obywatelstwa Unii Europejskiej*, w: *Obywatel – państwo – społeczność międzynarodowa*, red. E. Cała-Wacinkiewicz, D. Wacinkiewicz, Warszawa 2014, s. 420.

młodym wiekiem respondentów, którzy jako przedstawiciele tzw. pokolenia Z (zoomers) nie znają życia bez internetu i mediów społecznościowych (*social media*)²⁹, a zatem brak opłat roamingowych traktują jako uzupełnienie i niezbędny element składowy wartości swobodnego przemieszczania się oraz podejmowania pracy i studiowania na terenie UE.

Podchodząc z należytą rezerwą do metodyki etykiety pokoleniowej, dokonującej podziału społeczeństwa na grupy przynależne do generacji baby boomers, X, Y (millenialsów) oraz Z (zoomers), ponieważ może ona doprowadzić do wzmacniania istniejących podziałów i stereotypów, należy stwierdzić określoną wartość poznawczą badań nad preferencjami pokoleniowymi³⁰. Najważniejszym atutem jest fakt, że typologie pokoleniowe podkreślają ogromne znaczenie digitalizacji we współczesnym świecie, a w szczególności dla młodego pokolenia³¹.

Należy w związku z tym mieć świadomość, że respondenci ankiety GANESA to zoomersi, którzy potrzebują stałego i nieprzerwanego dostępu do internetu i to jest ich podstawowe źródło uzyskiwania informacji. W tym kontekście ujawnia się szczególna wartość projektu GANESA skierowanego do omawianej grupy wiekowej, by zapobiec łatwowierności i nadmiernej ufności wobec digitalnych informacji. W tym miejscu należy wymienić warsztaty w zakresie rozpoznawania fake newsów, zorganizowane w ramach naszego projektu, które miały na celu przybliżenie techniki rozpoznawania i przeciwdziałania zagrożeniom zniekształcenia informacji. Kolejna ważna cecha charakterystyczna zidentyfikowana wśród przedstawicieli pokolenia Z to mobilność³². Zoomersi uwielbiają podróżować i nie zapuszczają korzeni, co w odniesieniu do respondentów ankiety GANESA znajduje odzwierciedlenie w wysokiej ocenie nie tylko wartości swobody przemieszczania się w Europie (62% odpowiedzi), ale

²⁹ A. Dolot, *The characteristic of Generation Z*, "e-mentor" 2018, s. 44–50, <http://dx.doi.org/10.15219/em74.1351> [dostęp 16.06.2022 r.].

³⁰ W maju 2021 roku Philip Cohen, socjolog z Uniwersytetu w Maryland, napisał list otwarty do Pew Research, słynnego ośrodka specjalizującego się w problematyce badań trendów społecznych na świecie, pod którym podpisało się blisko 200 naukowców, w którym wezwał do zaprzestania posługiwania się powszechnie stosowanymi etykietami pokoleniowymi, ponieważ wzmacniają proste stereotypy, promują pseudonaukę i utrudniają rozumienie zjawisk społecznych. W odpowiedzi Pew Research stwierdziło, że pomimo „ograniczenia analizy pokoleniowej”, „może ona być przydatnym narzędziem”, na ten temat zob. M. Strzelczak, *Podziały generacyjne – czy mają sens?*, w: *Raport „Odpowiedzialny biznes w Polsce 2021. Dobre praktyki”*, s. 17, <https://odpowiedzialnybiznes.pl/wp-content/uploads/2022/05/Raport2021.pdf> [dostęp 23.06.2022 r.].

³¹ B. Duffy, *The Generation Myth: Why When You are Born Matters Less Than You Think*, Basic Books, New York 2021, s. 111.

³² Zob. B. Group, *Gen Z: The Culture, Beliefs and Motivations Shaping the Next Generation*, Paperback 2018, s. 222.

i popularności programu Erasmus (62% odpowiedzi), dzięki którym są możliwe nawet krótkie wyjazdy do europejskich uczelni i szkół partnerskich³³.

3.7. Pluralizm

Pluralizm to wartość w UE, którą wskazało stosunkowo najmniej respondentów (31% wszystkich głosów), która jednak posiada fundamentalne znaczenie ze względu na podstawowe cele i założenia projektu GANESA. Jak słusznie zauważa M. Tabernacka w pierwszym rozdziale niniejszej monografii: „właśnie to, że Europa jest różnorodna, ale potrafiliśmy koegzystować wspólnie (choć nie bez pewnych trudności) doprowadziło do tego, że mamy swoją wspólną tożsamość z poszanowaniem szacunku do różnorodności, co mimo wszystko potwierdziło się finalnie w akceptowaniu kolejnych fal ludności emigrującej na nasz kontynent”³⁴.

Należy podkreślić, że pluralizm nie został umieszczony w oficjalnym katalogu wartości unijnych zawartych w art. 2 TUE, jednak dopiero wtedy, gdy istnieje rzeczywiste „poszanowanie godności osoby ludzkiej, wolności, demokracji, równości, państwa prawnego, jak również poszanowanie praw człowieka, w tym praw osób należących do mniejszości”, zagwarantowany jest pluralizm. Zdaniem socjologa A. Zybertowicza, „pluralizm – chociaż to może brzmieć paradoksalnie – jest formą ochrony jedności społecznej. Akceptując pluralizm, godzimy się na różnorodność. Przyzwalając innym ludziom, aby pod pewnymi istotnymi (choć przecież nie wszystkimi) względami byli od nas odmienni, chronimy godność jednostki ludzkiej. I przyzwalamy, aby tę odmienność – np. sposób przeżywania swojej religijnej wiary – mogli publicznie okazywać. Przyzwalamy innym, by – korzystając z wolności – błędzili. Błędzili, ale nadal pozostawali wśród nas”³⁵. Bez wątpienia cytat ten można w całej rozciągłości odnieść do społeczeństwa Europy jako różnorodnej całości.

³³ Zob. *Erasmus+ Programme Guide 2022*, <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/document/erasmus-programme-guide-2022> [dostęp 3.06.2022 r.].

³⁴ M. Tabernacka, *Założenia projektu pt. Mediacje i dialog w Unii Europejskiej prowadzące do trwałego i sprawiedliwego społecznie porozumienia osiąganego w warunkach rzetelnej i wiarygodnej informacji GANESA*, opracowanie zamieszczone w niniejszym tomie.

³⁵ A. Zybertowicz, *Pluralizm staje się fikcyjny, gdy niedostatecznie odwzorowuje rzeczywistą mnogość społecznych potrzeb, ale i mnogość tradycji*, <https://wpolityce.pl/polityka/134959-pluralizm-staje-sie-fikcyjny-gdy-niedostatecznie-odwzorowuje-rzeczywista-mnogosc-spoecznych-potrzeb-ale-i-mnogosc-tradycji#:~:text=Pluralizm%20> [dostęp: 13.06.2022 r.].

Stąd nie do przecenienia są wszelkie działania instytucji unijnych mające na celu zachowanie pluralizmu w państwach członkowskich w celu obrony praw podstawowych. Jako przykład może tu posłużyć walka o prawo podstawowe jakim jest wolność słowa w Polsce. Przypomnijmy, że w 2021 r. Sejm przyjął nowelizację ustawy o radiofonii i telewizji³⁶, w której znalazły się przepisy zakazujące kapitałowi spoza Europejskiego Obszaru Gospodarczego posiadania akcji większościowych w polskich mediach. Nowelizacja otrzymała przydomek Lex TVN, ponieważ de facto była skierowana przeciwko krytycznej wobec elit rządowych stacji TVN, której właścicielem jest amerykański koncern Discovery. W związku z tym, że wejście w życie ustawy zagrażałoby wolności mediów w kraju – wszakże podobne działania mogłyby zostać skierowane przeciwko wszystkim krytycznym rządowi mediom – w całym kraju odbyły się liczne protesty w obronie pluralizmu mediów. W tej krytycznej sytuacji nie tylko rząd Stanów Zjednoczonych, broniący swoich żywotnych interesów gospodarczych³⁷, ale również instytucje zgłosiły sprzeciw wobec działań polskiego parlamentu. Wiceprzewodnicząca Komisji Europejskiej i komisarz odpowiedzialna za wartości i przejrzystość Věra Jourová wydała oświadczenie w obronie pluralizmu mediów: „Silne demokracje chętnie przyjmują pluralizm mediów i różnorodność opinii, a nie z nimi walczą”³⁸. Natomiast Parlament Europejski przyjął Rezolucję na temat wolnych mediów w Polsce³⁹ i chociaż forma, jaką jest rezolucja nie posiada charakteru prawnie wiążącego, to stanowi ważny sygnał dla wszystkich państw członkowskich, że tego typu działania należy jednoznacznie potępić jako „próbę uciszenia krytycznych treści i bezpośredni atak na pluralizm mediów”. W Rezolucji podkreślono fundamentalny charakter nadrzędności prawa UE jako podstawowej zasady pra-

³⁶ Ustawa z dnia 11 sierpnia 2021 r. o zmianie ustawy o radiofonii i telewizji oraz ustawy o kinematografii, Dz. U. 2021, poz. 1676.

³⁷ Strona amerykańska podniosła, że wejście w życie ustawy Lex TVN byłoby złamaniem postanowień Traktatu o stosunkach handlowych i gospodarczych między Rzeczpospolitą Polską i Stanami Zjednoczonymi Ameryki, sporządzonego w Waszyngtonie, 21 marca 1990 r., Dz.U. z 1994 r. nr 97, poz. 467 z 15.09.1994 r. ze zm.

³⁸ *Media pluralism and diversity of opinions are what strong democracies welcome, not fight against. The draft Polish broadcasting law sends a negative signal*, https://twitter.com/Vera-Jourova/status/1425754084557139977?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1425754084557139977%7Ctwgr%5E%7Ctwcon%5Es1__&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.euractiv.pl%2Fsection%2Finstytucje-ue%2Fnews%2Fjourova-silne-demokracje-chetnie-przyjmuja-pluralizm-mediow-i-roznorodnosc-opinii-a-nie-z-nimi-walczą%2F [dostęp 22.06.2022].

³⁹ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 16 września 2021 r. w sprawie wolności mediów i dalszego pogarszania się stanu praworządności w Polsce (2021/2880(RSP)), Dz.U.UE C z dnia 11 marca 2022 r.

wa UE oraz stwierdzono brak postępów, a nawet pogorszenie się stanu praworządności w Polsce od czasu przyjęcia rezolucji Parlamentu Europejskiego z 17 września 2020 r.⁴⁰ Wynikiem rezolucji PE są aktualne prace Komisji Europejskiej nad projektem europejskiej ustawy o nazwie Akt o Wolności Mediów (MFA, z ang. Media Freedom Act), który ma się ukazać w trzecim kwartale 2022 roku⁴¹.

⁴⁰ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 17 września 2020 r. w sprawie wniosku dotyczącego decyzji Rady w sprawie stwierdzenia wyraźnego ryzyka poważnego naruszenia przez Rzeczpospolitą Polską zasady praworządności (COM (2017)0835 – 2017/0360R (NLE)).

⁴¹ *For a «European Media Freedom Act»*, https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/breton/announcements/european-media-freedom-act_en [dostęp 11.06.2022 r.].